

Občan a právo

jaro 2021

Mgr. et Mgr. Michal Škerle

Výuka – synchronní přes MS TEAMS + samostatné úkoly

Kolokvium – konzultace nad probranou látkou a samostatnými úkoly 21.5.

Zkuste se na chvíli zamyslet nad
dvěma otázkami....

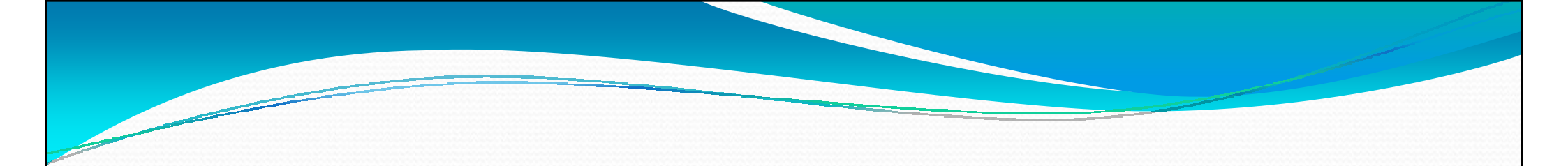
Co je to PRÁVO?

Co je to SRAVEDLNOST?

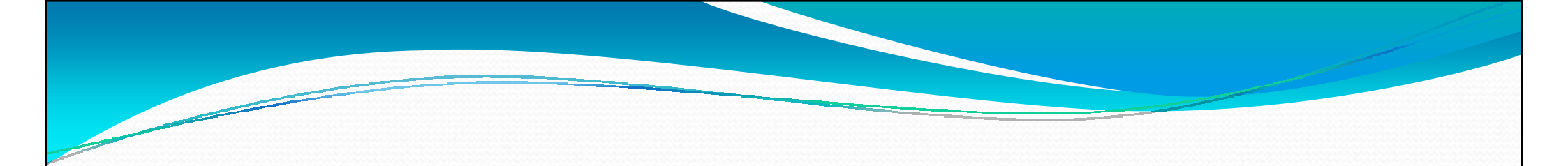

*„Právo přikazuje toto: počestně žít, druhému neškodit,
každému dávat, co mu náleží.“*

(Ulpianus)

„Právo je umění dobrého a spravedlivého“
(Celsus)

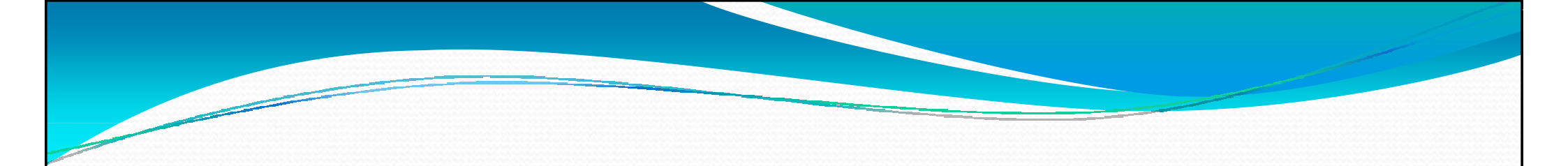

„Spravedlnost je pevná a trvalá snaha poskytnout každému, co jeho je právem.“

(Ulpianus)

*„Vrchol práva, vrchol bezpráví“
(Cicero)*

- *křivdy mívají často původ v zlomyslném a chytráckém výkladu práva*
- *je nutno postupovat čestně, tj. nevykládat literu zákona formalisticky*
- *Cicero uvádí příklad vojevůdce, který uzavřel s nepřítelem příměří na třicet dní a potom v noci pustošil nepřátelské území s odůvodněním, že příměří bylo uzavřeno na dny, nikoli na noci*

„Znát zákony neznamená držet se jejich slov, ale znát jejich moc (účinnost) a sílu.“

(Celsus)

Právo

- člověk je tvor společenský
- musí se chovat tak, aby v lidské společnosti dobře obstál
- odedávna existují rozmanitá pravidla správného chování
- právo je pak soubor těch pravidel, která jsou tak důležitá, že jejich dodržování musí vynucovat a porušení postihovat společenská autorita, která společnost řídí (stát)

Právo

Právo je uspořádaný systém norem stanovených a vynutitelných státem, podle kterých se odedávna řídí lidské spolužití.

Právo je soubor norem vydaných anebo uznaných státem, které jsou pro společnost závazné a jejichž dodržování je vynuceno státní autoritou.

Právo a stát

Co vzniklo dříve - právo nebo stát?

Právo potřebuje stát, aby se prosadilo.

Stát potřebuje právo, aby se ospravedlnil.

Stát =tvůrce práva

vykonavatel práva

garant práva

+ ale i adresát práva (právních norem)

Právo a morálka

Jaký je vztah práva a morálky?

mají stejný účel – usměrňují a řídí chování lidí, snaží se příznivě působit na vývoj mezilidských vztahů

rozdíly:

právo je obvykle psané, morální normy ne
dodržování právních norem vynucuje stát

PRÁVO JE MINIMUM MORÁLKY

= kdo nedodržuje alespoň toto minimum, ohrožuje společnost
do té míry, že se ním stát musí vypořádat...

v právním státě je právo v souladu s morálkou

Historický vývoj práva

- Právo vzniká současně se vznikem prvních států – panovník potřeboval k udržení moci efektivní právní systém a státní aparát k jeho vynucení
- Zpočátku bylo právo pouze zvykové (obyčejové), ale již ve starověku vznikají první kodifikace
- Nejstarší dochovaná právní památka – **Chammurapiho zákoník** (kolem r. 1686 př. n. l.)
 - normy ze všech oblastí práva (rodinné, obchodní)
 - tresty formou odplaty „oko za oko“

Římské právo

- Římané vytvořili do té doby nejpropracovanější právní systém
- I v současnosti se stále římské právo vyučuje na právnických fakultách a je na něm z velké části založeno současné soukromé právo
- Významný zdroj: Gaius – Učebnice práva o čtyřech knihách
- Nejvýznamnější kodifikace: **Corpus iuris civilis**
 - nechal sepsat v 6. století byzantský císař Justinián I
- od 11. století začíná docházet k recepci římského práva v celé kontinentální Evropě

Středověk a moderní doba

- Ve středověku je právo výrazně ovlivněno mocí katolické církve
- Soudní proces ve středověku je striktně formální o ovlivněn iracionálními okolnostmi
 - Ordály – tzv. boží soudy – selhání práva
- V 18. století se vlivem osvícenství začíná zcela měnit jak soudní proces, tak samotné právo, vznikají zásadní evropské kodifikace občanského práva:
 - Francie – Code civil (1804) – inspirace pro zbytek Evropy
 - Německo – Občanský zákoník – BGB (1896)
 - Rakousko – Všeobecný občanský zákoník – ABGB (1811)
 - Platný na našem území až do r. 1950!
 - Vychází z něj i současný Nový občanský zákoník, účinný od r. 2014

Právní vývoj českých zemí

- Nejstarší české zákoníky: Dekreta Břetislavova (1039) a Statuta Konráda II. Oty (1189)
- 1348 ustanovení Zemí Koruny české Karlem IV
 - nebyla jednotna práva = právní partikularismus
- Vladislavské zřízení zemské (1500)
 - ústavní norma, oslabení moci panovníka
- Obnovené zřízení zemské (1627, 1628)
 - prosazení panovnického absolutismu
- Osvícenské reformy Marie Terezie a Josefa II.
 - zrušení mučení nebo nevolnictví
- ABGB (1811)

Právní vývoj Československa

- Ústava z roku 1920
- Po celou dobu první republiky značný právní dualismus, např. v trestním právu
- Nepodařilo se přijmout nový občanský zákoník ani trestní zákoník
- 1939 – 1945 platilo nacistické právo, které mělo přednost před právem národním
- Po převzetí moci KSČ – Ústava 9. května (1948)
- Ústava z roku 1960 – vedoucí úloha KSČ, ČSSR
- Ústavní zákon o federaci – 1968
- Občanské (1950, 1964) a trestní zákoníky (1950, 1961)

Právní vývoj Československa

- 1993 – Ústava ČR a LZPS
- 1. 5. 2004 vstup do EU – platnost komunitárního práva
- Nový trestní zákoník – 2009 (účinný od 1. 1. 2010)
- Nový občanský zákoník – 2012 (účinný od 1. 1. 2014)
- stále nemáme nový občanský soudní řád (1963) a nový trestní řád (1961) – procesní normy

Právo pozitivní a přirozené

- Pozitivní právo (ius positivum)
 - Vzniká z vůle zákonodárce
 - Zákonná forma a legitimita (platnost) – snadno dohledatelné
 - nemůže ale zachytit všechny situace v životě společnosti (mezery v právu, tvrdost zákona atp.)
- Přirozené právo (ius naturale)
 - Danost
 - Práva a svobody vystupují jako principy a ideje jednání
 - Jsou morálně zdůvodnitelné
 - systém, který platí nezávisle na vůli zákonodárce a plyne z přirozenosti člověka

Které právo je lepší, spravedlivější – pozitivní nebo přirozené?

"Konflikt mezi spravedlností a právní jistotou lze patrně řešit jen tak, že pozitivní právo, zajišťované předpisy a mocí, má přednost i tehdy, když je obsahově nespravedlivé a neúčelné, to ovšem vyjma případů, kdy rozpor mezi pozitivním zákonem a spravedlností dosáhne tak nesnesitelné míry, že zákon jako nepatřičné právo musí spravedlnosti ustoupit.,"

Gustav Radbruch

Právo objektivní a subjektivní

Právo objektivní – „je souhrn nebo systém právních norem“.

Objektivní právo je obsaženo v právních předpisech. Představuje právní řád státu a je závazné pro všechny členy společnosti. Tento pojem je obsažen například ve větě: Právo v České republice je výsledkem normotvorného procesu.

Právo objektivní a subjektivní

Právo subjektivní – „je právní normou určená možnost chování nebo jednání právních subjektů“.

Stanovuje tedy míru možného chování oprávněného subjektu. Tento pojem, lze nahradit také pojmem „oprávnění“. Je spojeno s právní povinností jiného právního subjektu. Subjektivní právo vyplývá z práva objektivního. Tento pojem je obsažen například ve větě: *„Každý by měl znát svá práva.“*

Právo objektivní a subjektivní

*Nepřesnosti a zaměňování významů pojmu právo, tedy i pojmů objektivní a subjektivní právo, je do jisté míry způsobena i českým jazykem. Tento problém se například v anglickém jazyce nevyskytuje, protože pro naše slovo právo má anglický jazyk dva výrazy, a to **law** pro právo objektivní a **right** pro právo subjektivní.*

Právo objektivní a subjektivní

Právní vědomí – souhrn právních názorů a představ lidí o právu, spravedlnosti a účelnosti právních norem

- dnes se používá i pojem **právní gramotnost**
- tohle by mělo být i cílem dle RVP

Prameny práva

- je to zdroj vzniku práva a způsob vyjádření práva

Materiální prameny práva

- Zdroje vzniku práva – společenské problémy a situace, k jejichž řešení se tvoří právní předpisy
- příčiny vzniku formálních pramenů (poměry ve společnosti, historické zkušenosti, tradice, zvyklosti, stav dané společnosti, ekonomický, kulturní a sociální vývoj spol., ...)
- Hledáme to, čemu se říká „smysl zákona“ (ratio legis)
- ptáme se PROČ?

Formální prameny práva

- jsou to způsoby jeho vyjádření
- právní předpisy, mezinárodní smlouvy, právní obyčeje, soudní precedenty, odborná literatura, ...
- ptáme se JAK?

Formální prameny práva

- je to zdroj poznání práva
- jsou v nich obsaženy právní normy
- rozlišujeme několik druhů pramenů práva
- používání různých forem pramenů práva se liší podle **typu právního systému**

Prameny práva z hlediska existujících právních systémů

Kontinentální (evropský) systém (ČR, SRN, Francie)

- převažuje právní normativní akt, normativní smlouva

Angloamerický (common law) (VB, USA, Austrálie)

- původně právní obyčeje (customs) - dnes marginální význam, dominují právní předpisy (statute law) a „case law“ (judikatura – precedenty)

Islámský právní systém

- právo šaría, pramenem náboženské knihy a jejich výklad

Systém tradičního náboženství v Africe

- převzetí systému kmenového společenství

Prameny práva

Právní obyčej

- nejstarším pramenem práva
- je to nepsaný pramen práva, který byl postupně sepisován
- aby se nějaký obyčej stal pramenem práva, musí splnit několik náležitostí :
 - musí být dlouhodobě (od nepaměti) znám na určitém území (*usus longaevus*)
 - uznáván většinou společnosti (státem) za pramen práva (akceptace státního donucení) (*opinio neccesitatis*)

Prameny práva

Soudní precedent

- právní názor vyslovený soudem má právotvorný účinek, tzn. zavazuje soudy, které budou o podobné věci rozhodovat později
- na rozdíl od obyčeje je zdrojem cílevědomého utváření práva (první rozhodnutí ve věci – obecná závaznost)
- používá se hlavně v VB, USA, Austrálie
- aplikace buď na principu **shody** (je-li shodný s jiným dříve vydaným precedentem, musí soudce rozhodnout stejně)
- nebo aplikace na principu **rozdílu** (soudce rozhodne dle svého uvážení, odůvodnění se stává postupem pro příště)

Prameny práva

Normativní právní akt

- akty orgánu veřejné moci (legislativního orgánu), které obsahuje právní normy
- normativní = příkaz, zákaz, oprávnění
- právní akt = projev veřejné moci, kterým právo vytváří
- dělí se podle toho, kdo je vydává
 - zákony, ústavní zákony, vyhlášky obcí, krajů, nařízení vlády, ...

Prameny práva

Normativní smlouvy

- uzavřena mezi 2 (nebo i více) stranami na základě konsensu
- musí mít normativní charakter, aby byla pramenem práva (obecným způsobem reguluje urč. oblast vztahů)
- vnitrostátní právo – *kolektivní smlouva*
 - (konsensus svazů zaměstnavatelů x odborů - zvýhodnění zaměstnanců oproti zákonu: platy, prac. doba, atp.)
- mezinárodní právo – *mezinárodní smlouvy*
 - vykytuje se jako pramen mezinárodního práva smluvního (Charta OSN, EU, ...)

Prameny práva

Další prameny

- obecné právní zásady (rozum, spravedlnost)
 - podpora tvorby precedentů
 - vzhledem k jejich obecnému charakteru najdeme je obvykle ve shodné podobě v právních řádech
 - často bývají citovány jejich formulace převzaté z římského práva, z nichž některé pronikly i do obecného povědomí

- PACTA SUNT SERVANDA (*Smlouvy mají být dodržovány*): Jednotlivci je dána autonomie, může své právní postavení ovlivňovat tím, že bude uzavírat smlouvy s jinými. Tyto smlouvy jsou pro všechny strany závazné.
- NEMINEM LAEDERE (*Nikomu neškodit*): Každý se má chovat tak, aby nerušil práva jiného a aby mu nepůsobil újmu.
- SUUM CUIQUE (*Každému, co jeho jest*): Další vyjádření požadavku spravedlnosti a rovnosti.
- IGNORANTIA IURIS NON EXCUSAT (*Neznalost práva neomlouvá*): Nikdo se nemůže zprostit odpovědnosti poukazem na to, že neznal právo.
- NEMO IUDEX IN CAUSA SUA (*Nikdo nemůže být soudcem ve vlastní věci*): Ve sporu mezi dvěma stranami musí rozhodovat nezávislá třetí osoba.

- AUDIATUR ET ALTERA PARS (*Budiž slyšena i druhá strana*): Procesní zásada. Je-li rozhodováno o něčích právech a povinnostech musí být dotčenému dáno právo vyjádřit se, popř. bránit se.
- IUSTITIA NEMINI NEGANDA (*Spravedlnost nemá být nikomu odepřena*): Každý má právo, aby o jeho věci bylo spravedlivě rozhodnuto.
- NE BIS IN IDEM (*Ne dvakrát o tomtéž*) Procesní zásada. O věci jednou pravomocně rozhodnuté se nesmí rozhodovat podruhé.

Prameny práva v ČR

V ČR jsou prameny práva pouze zákony a jiné právní předpisy (nařízení, vyhlášky apod.) a mezinárodní smlouvy.

Pramenem jsou také zrušující nálezy Ústavního soudu

Tyto prameny práva jsou publikovány ve **Sbírce zákonů** a **Sbírce mezinárodních smluv**.

Pravomoc vydávat právní předpisy mají v ČR:
Parlament ČR, vláda, ministerstva, ústřední orgány státní správy, orgány územních samosprávných celků

Právní normy

právní norma – pravidla chování, která jsou ve státě uznávána za právně závazná, jsou obsaženy v pramenech práva a jsou vynutitelné státní mocí

Právní normy

- Právní norma je základní jednotkou právního systému.
- Právní norma je pravidlo, které ke svému vyjádření potřebuje určitou formu – formální pramen práva.
- V české republice je nejtypičtější formou normativní právní akt (právní předpis, zákon).
- Ucelený normativní právní akt, tvořící základ jednoho z právních odvětví, se obvykle nazývá *zákoník* nebo *kodex*.
- *Formální prameny práva ovšem neobsahují pouze právní normy (i nenormativní části - např. preambule)*

Znaky právních norem

Normativnost – norma stanoví příkaz, zákaz nebo oprávnění *co má být* – *co být může* – *co být musí* – *co být nesmí*, podle toho rozlišujeme právní normy:

- příkazovací normy
- zakazující normy
- opravňující normy

Závaznost - pro všechny případy, subjekty, atp.

Znaky právních norem

Obecnost – právní norma je nejen závazná, ale obecně závazná tzn. neřeší jednotlivý konkrétní případ, vztahuje se na neurčitý počet případů, obecný okruh adresátů (účastníci silničního provozu)

Vynutitelnost (státní donucení) – tento znak odlišuje právní normu od jiných druhů ostatních norem

Státem stanovená forma – aby právní norma byla platná, musí mít určitou státem stanovenou formu, tyto formy jsou tzv. prameny práva (zákon, vyhláška).

Dělení právních norem podle závaznosti

každé pravidlo nemusí být vždy závazné. Norma může být i radou nebo doporučením, podle tohoto hlediska rozlišujeme právní normy:

- **kogentní normy**

- stanoví pravidlo chování, které je pro subjekty *závazné a neměnné* – nepřipouští odchylku od pravidla
- typické pro *právo veřejné*
- *NOZ: Název musí odlišit právnickou osobu od jiné osoby a obsahovat označení její právní formy. Název nesmí být klamavý (§ 132 NOZ)*
- za zákaz se považuje i sankce odchýlení se od jednání předvídaného právní normou
 - *Právní osobnosti ani svéprávnosti se nikdo nemůže vzdát ani zčásti; učiní-li tak, nepřihlíží se k tomu (§ 16 NOZ)*

- *dispozitivní normy*

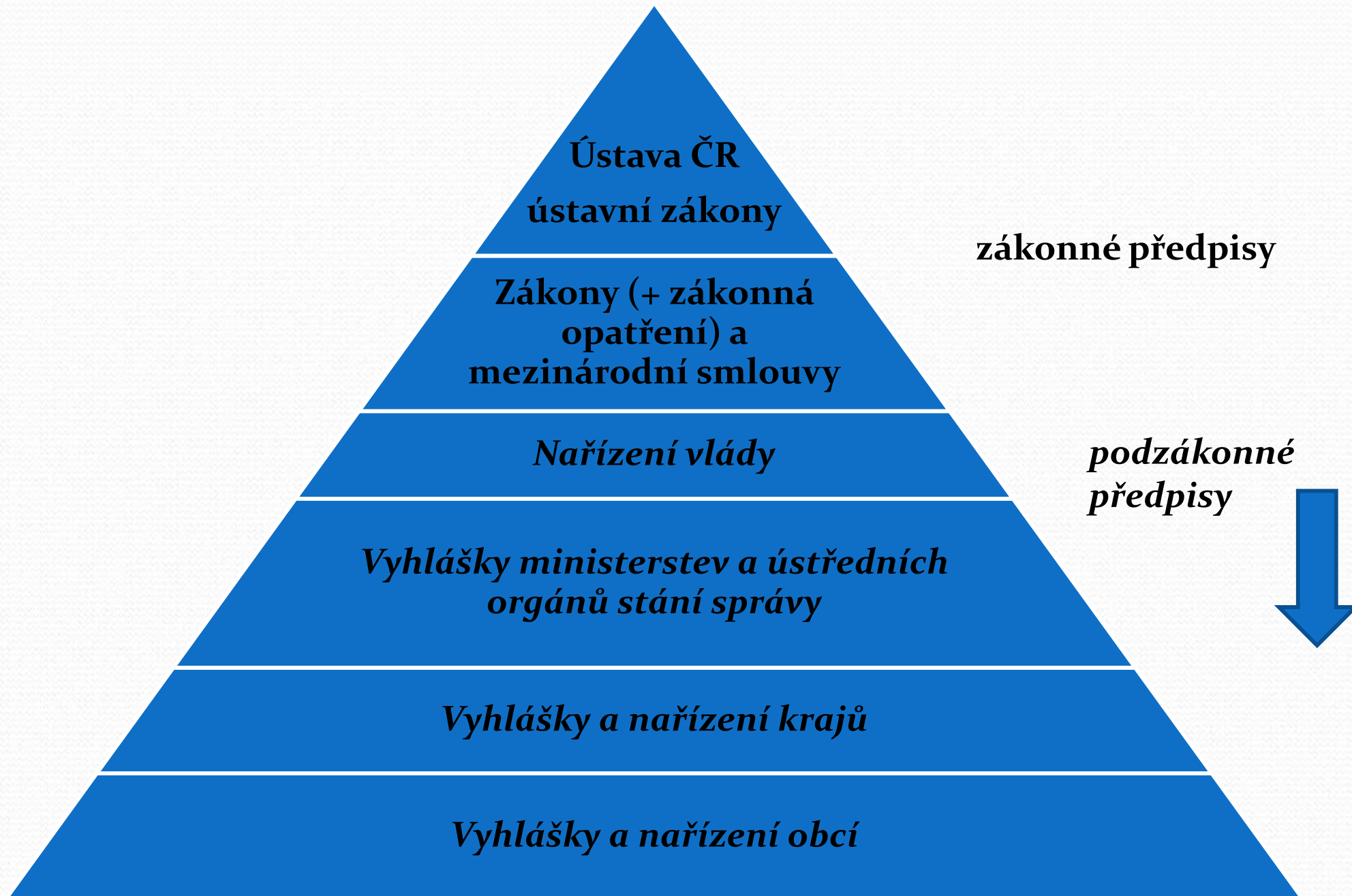
- stanovují závazné pravidlo pro případ, že se strany nedohodnou jinak
- typické pro *právo soukromé* – typická formulace: ***není-li dohodnuto jinak***
- *NOZ: Není-li nic jiného ujednáno, dá vlastník stavebního pozemku stavebníkovi při zániku práva stavby uplynutím doby, na kterou bylo zřízeno, za stavbu náhradu. Náhrada činí polovinu hodnoty stavby v době zániku práva stavby, ledaže si strany ujednají jinak. (§1255)*
- *NOZ: Nezakazuje-li to zákon výslovně, mohou si osoby ujednat práva a povinnosti odchylně od zákona; zakázána jsou ujednání porušující dobré mravy, veřejný pořádek nebo právo týkající se postavení osob, včetně práva na ochranu osobnosti.*

Struktura právní normy

- Hypotéza
 - určuje okolnosti, za kterých se uplatní daná právní norma (tzn. co se musí stát, aby byla právní norma použita)
- Dispozice
 - vlastní jádro každé právní normy, stanoví vlastní pravidlo chování (tzn. co následuje, jestliže nastanou příslušné okolnosti)
- Sankce
 - stanoví nepříznivé důsledky (sankci) při jejím porušení

- *Výpovědí může rozvázat pracovní poměr zaměstnavatel i zaměstnanec. Výpověď musí být písemná, jinak se k ní nepřihlíží.*
- v právním řádu jsou právní normy obsahující všechny tři uvedené části v jediném ustanovení spíše výjimečné
- bývají rozptýleny v rámci právního předpisu nebo mohou být i ve zcela jiném předpisu, v právním řádu mohou existovat společné hypotézy i sankce...
- právní norma vždy obsahuje dispozici

Právní normy podle právní síly

Právní předpisy nižší právní síly nesmí odporovat předpisům vyšší právní síly, jinak je neplatný.

Mezinárodní smlouva má *aplikační přednost* před zákonem.

= pokud MS říká něco jiného než zákon, použije se MS, ale zákon zůstává platný

PLATNOST PRÁVNÍCH NOREM

- Znamená, že právní předpis byl právoplatně přijat a je součástí právního řádu
- Právní předpis je platný od chvíle, kdy je zveřejněn (zákon ve Sbírce zákonů).

ÚČINNOST PRÁVNÍCH NOREM

- Účinnost pr. předpisů je časový okamžik, od kterého jsou subjekty povinny se jím řídit.
- Tato doba (konkrétní datum) bývá v předpise uvedeno.
- Není-li uvedeno, právní předpis je účinný po 15 dnech od zveřejnění (vyhlášení ve Sbírce zákonů).

PŮSOBNOST PRÁVNÍCH NOREM

Působnost pr. předpisů stanovuje rozsah, v jakém se předpis použije. Rozlišujeme čtyři typy působnosti:

- **osobní** – na které osoby se předpis vztahuje (např. podnikatelé)
- **územní** – prostor, ve kterém se uplatňuje (např. území ČR)
- **časová** – od kdy do kdy se předpis uplatňuje
- **věcná** – kterých záležitostí se předpis týká (např. vedení účetnictví)

Právo VEŘEJNÉ a SOUKROMÉ

*„Veřejné právo je to, které se týká všech (Římánů),
soukromé právo se vztahuje ku prospěchu jednotlivců“
(Gaius)*

*„Veřejné právo je to, co je v zájmu státu, soukromé právo
je to, co slouží jednotlivému člověku.“
(Ulpianus)*

*„Právo veřejné je to, co nemohou jednotlivci měnit svými
úmluvami.“
(Papinianus)*

Právo VEŘEJNÉ a SOUKROMÉ

Obtížně definovatelné, proto se uchylujeme k jistým pomocným metodám.

Způsoby odlišení:

1) Zájmová (Ulpianova) teorie

- Kritériem je zájem jednotlivce nebo veřejné moci v právním vztahu

2) Mocenská teorie

- Kritériem je, zda některý ze subjektů vystupuje v právním vztahu z pozice veřejné moci

3) Metoda právní regulace

- Kritériem je, do jaké míry se subjekty podílejí na vzniku, změně nebo zániku právního vztahu

Právo VEŘEJNÉ a SOUKROMÉ

- Pro rozlišení veřejného a soukromého práva se používá několik teorií, z nichž nejjednodušší je **teorie mocenská**:
- Tato teorie rozlišuje veřejné a soukromé právo podle mocenského postavení jednotlivých subjektů právního vztahu.
- Podle této teorie platí, že v soukromém právu mají účastníci právního vztahu rovné postavení, zatímco v právu veřejném se projevuje zákonem vymezené nadřazené postavení nositele veřejné moci, který v mezích zákona rozhoduje o právech a povinnostech fyzických a právnických osob.

- Za charakteristický znak veřejného práva je tedy považována nadřízenost a podřízenost subjektů právního vztahu X u soukromého práva naopak jejich rovnost.
- Stát může být účastníkem nejen veřejnoprávních, ale i soukromoprávních vztahů.
- Soukromoprávní a veřejnoprávní vztah se často prolíná – např. koupě pozemku + daně, koupě osobního auta + registrace v evidenci silničních vozidel atd.
- Vztah soukromého a veřejného práva - § 1 odst. 2 NOZ
„Ustanovení právního řádu upravující vzájemná práva a povinnosti osob vytvářejí ve svém souhrnu soukromé právo. Uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného.“

Právo VEŘEJNÉ a SOUKROMÉ

Právo veřejné – nadřízenost (stát) x podřízenost (trest, finanční) se uplatňuje tam, kde se uplatňuje veřejná moc. Veřejná moc vystupuje vůči soukromým osobám příkazy, zákazy a donucováním. Tyto vztahy jsou *založeny na nerovnosti* zúčastněných subjektů. Převažují zde normy *kogentní*.

Právo VEŘEJNÉ a SOUKROMÉ

Soukromým právem rozumíme tu oblast práva, kde subjekty *vystupují v rovném postavení*. Vzájemná práva subjektů jsou upravována na základě smlouvy nebo dohody. Převažují zde normy *dispozitivní*.

Do práva veřejného patří:

- Ústavní právo
 - základem veřejného práva, ale i právního řádu, řeší základní otázky fungování veřejné moci, vztahu státu a práva, uplatňování právních norem, nabývání a pozbývání státního občanství. Obsaženo v Ústavě, LZPS, ústavních zákonech atd.
- Správní právo
 - je co do množství právních norem nejrozsáhlejším právním odvětvím. Upravuje organizaci a fungování veřejné správy. Mezi významná pododvětví patří právo stavební, živnostenské, právo životního prostředí a další.
- Trestí právo
 - určuje společensky nebezpečné chování (trestné činy), stanoví sankce za jejich spáchání a způsob trestání za jejich spáchání Trestní zákoník, trestní řád
- Finanční právo
 - výběr daní, poplatků, rozpočty atp.
- Normy práva procesního

Do soukromého práva patří:

- **Občanské právo** – občanský zákoník – hmotné právo, (*pozor: občanský soudní řád = procesní právo*).
 - Rodinné právo (občanský zákoník) – manželství, rodina
- Pracovní právo
 - upravuje vztahy mezi zaměstnanci a zaměstnavateli
- Obchodní právo (částečně také občanský zákoník)

Soukromé nebo veřejné právo?

- uzavřete s truhlářem smlouvu na zhotovení kuchyně
- obecní úřad vyřazuje starý počítač a rozhodne se ho nabídnout k prodeji ve veřejné dražbě
- policie vám dá pokutu za překročení rychlosti v obci
- revizor vám dá pokutu za jízdu MHD bez jízdenky
- do své firmy přijmete nového zaměstnance
- vaše firma musí zaplatit silniční daň

- do vaší firmy přijde inspekce práce a kontroluje zaměstnance, jestli mají pracovní smlouvu
- uzavřete novou pracovní smlouvu na pozici kontrolora finančního úřadu
- muž je odsouzen na 5 let trestu odnětí svobody, že v opilosti srazil autem ženu, která následkům zranění podlehla
- soud přiřkne manželovi přejete ženy odškodné 1 mil korun, které musí zaplatit pachatel
- jste předvolán jako svědek k soudu ve věci sporu vašich sousedů o vlastnictví pozemku

Právo HMOTNÉ a PROCESNÍ

Hmotné právo – Je určeno především k regulaci právních vztahů. Účelem hmotného práva je stanovení subjektivních práv a povinností jednotlivých účastníků právních vztahů. Základním předmětem hmotného práva je tedy vytvoření právního vztahu a struktury vzájemných práv a povinností.

Právo hmotné v občanském právu představuje (nový) občanský zákoník. V trestním právu trestní zákoník.

Procesní právo – Se věnuje způsobům a postupům, jak subjektivní právo ochránit či se ho domoci, včetně postupů, kterými mohou jednat orgány veřejné moci. Nedílnou součástí procesního práva jsou také pravidla dokazování.

Právo procesní v občanském právu představuje občanský soudní řád. V trestním právu trestní řád.

Procesní normy

- **Občanské právo procesní**
 - upravuje řízení ve věcech soukromoprávních
 - Úprava řízení je v současnosti jednotná pro všechna soukromoprávní odvětví
 - *občanský soudní řád, zákon o zvláštních řízeních soudních*
- **Trestní právo procesní**
 - procesní upravuje postup správních orgánů a soudu při uplatňování trestních sankcí.
 - upraveno především v *trestním řádu, zákon o soudnictví ve věcech mládeže*
- **Správní právo procesní**
 - upravuje řízení před orgány veřejné správy
 - základní právní předpis = *správní řád*,
 - jednotlivé předpisy upravující konkrétní pododvětví a oblasti správního (např. *zákon o správě daní a poplatků*)
 - *soudní řád správní* pro správní soudnictví
- **Ústavní právo procesní**
 - upravuje veškerá řízení před Ústavním soudem, včetně řízení o ústavních stížnostech.
 - úprava je obsažena v *zákoně o Ústavním soudu*

Časová působnost právních norem

Retroaktivita v právu

- působení práv. předpisu je vždy do budoucnosti
- někdy má zákon zpětnou účinnost - působí **retroaktivně** - je to vážný zásah do práv. jistoty a nabytých práv (nejsou časté)
- retroaktivita je zakázána v trestním právu hmotném a v právu veřejném (výjimka - jestliže by posouzení podle zákona účinného po době spáchaného trestného činu bylo po zločince příznivější, použije se tohoto práva)

Nepravá retroaktivita

- nejde o zpětnou účinnost v pravém slova smyslu a souvisí s ochranou již nabytých subjektivních práv
- právní vztahy vzniklé před účinností nového právního předpisu se sice řídí původní právní úpravou, jejich změny a nově vzniklé skutečnosti, práva a povinnosti se však již posuzují podle úpravy nové
- tato nová právní úprava tak působí pouze do budoucnosti, ačkoli reguluje dříve vzniklé vztahy
- *např. sjedná-li zaměstnavatel se zaměstnancem pracovní smlouvu a v jejím průběhu poklesne sjednaná mzda pod vyhlášenou minimální mzdu, musí zaměstnavatel mzdu zvýšit*
- jde o důsledek toho, že rozsah subjektivních práv a povinností by měl být vždy v zásadě **stejný pro všechny právní subjekty** a měl by odpovídat aktuálnímu stavu právního řádu

Úplnost práva

Vše, co není výslovně povoleno (popř. přikázáno), je zakázáno.

- Tato zásada platí pro uplatňování státní moci

Vše, co není výslovně zakázáno, je povoleno.

- To platí pro postavení jednotlivců – fyzických a právnických osob soukromého práva.

Analogie v právu.

- znamená aplikaci právní normy, která upravuje určitou situaci na situaci skutkově podobnou, která však právem upravena není.
- přípustná jen tehdy, jestliže nelze obvyklým právním výkladem dojít k přijatelnému řešení
- v trestním právu je zakázaná

Kolize právních norem

Zákon vyšší ruší zákon nižší

- viz právní síla

Zákon speciální ruší zákon obecný

- zvláštní úprava má přednost před normou obecnější, subsidiární, která se uplatní jen tam, kde zvláštní právní předpis věc sám neupravuje (například zákon o obchodních korporacích je pro společnosti lex specialis a občanský zákoník lex generalis)

Zákon pozdější, ruší zákon předchozí.

- pozdější, resp. později účinný právní předpis má přednost před dřívějším („starším“) právním předpisem

Právní vztahy

- jsou vztahy upravené právními normami, kterými se účastníci těchto vztahů musí řídit
- příklady právních vztahů:
 - občanské právo – spoluvlastnictví, smluvní vztahy
 - rodinné právo – manželství, vztah rodičů a dětí
 - pracovní právo – zaměstnanec a zaměstnavatel
 - finanční právo – daňová povinnost vůči státu

Právní vztahy

- jedním z předpokladů pro právní vztahy jsou **právní skutečnosti** – významné okolnosti, se kterými právo spojuje
 - vznik (uzavření pracovní smlouvy),
 - změnu (změna podmínky smlouvy) a
 - zánik (výpověď, zrušení smlouvy) právního vztahu

- právní skutečnosti je možné třídit:

závislé na vůli (tzv. jednání volní)

- **právní jednání**

- v souladu se zákonem (uzavření smlouvy, uzavření manželství)

- **protiprávní jednání**

- v rozporu se zákonem (krádež, porušení smlouvy)

Právní vztahy

nezávislé na vůli (tzv. události a stavy)

- **právní události**
 - běh času, narození, smrt
- **protiprávní stavy**
 - pracovní úraz – jeho následek je povinen odstranit zaměstnavatel, i když jej nezpůsobil (nezavinil)

Prvky právních vztahů

SUBJEKT

1) Fyzické osoby

- jsou to lidé
- mají právní subjektivitu (mohou být subjekty práva)
- Pasivní subjektivita (právní osobnost)
 - **způsobilost mít práva a povinnosti**
 - vzniká narozením a zaniká smrtí
 - nelze se jí zbavit ani ji omezit
 - zvl. případ - nasciturus

Prvky právních vztahů

1) Fyzické osoby

- Aktivní subjektivita (svéprávnost)

- svéprávnost znamená, že **člověk je osobou svého práva** (*lat. sui iuris*),
- = je způsobilý nabývat pro sebe vlastním právním jednáním práva a zavazovat k povinnostem, tj. právně jednat = **způsobilost k právnímu jednání**
- svéprávnost tak nenáleží každému, na rozdíl od právní osobnosti.

- **plná svéprávnost**

- je vázána na dosažení určitého věku
- plnou způsobilost k právnímu jednání získáváme automaticky v 18 letech
- lze jsi získat už od 16 let rozhodnutím soudu nebo uzavřením manželství

• **částečná svéprávnost**

- náleží dětem, které jsou nezletilé a které nenabýly plné svéprávnosti jejím přiznáním a nebo uzavřením manželství
- každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku
- pokud má dítě způsobilost k určitému právnímu jednání, jedná samo a právní jednání je platné, vyhovuje-li jinak zákonu
- jestliže však dítě nemá způsobilost k určitému jednání, jedná za něj zákonný zástupce

• **omezená svéprávnost**

- může být omezena nebo odejmuta rozhodnutím soudu
- rozhodnutí musí být učiněno v zájmu člověka, jehož se to týká, po jeho zhlédnutí a s plným uznáváním jeho práv a jeho osobní jedinečnosti a hrozila-li by mu jinak závažná újma a nepostačí-li vzhledem k jeho zájmům mírnější a méně omezující opatření
- pokud byl někdo omezen ve svéprávnosti, jedná za něj soudem ustanovený opatrovník

- **způsobilost k protiprávnímu jednání**

- opět vázaná na dosažení určitého věku
- Nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je povinen nahradit způsobenou škodu, pokud byl způsobilý ovládnout své jednání a posoudit jeho následky
- I kdyby nebyla dána deliktní způsobilost nezletilého, má poškozený právo na náhradu škody, je-li to spravedlivé se zřetelem k majetkovým poměrům dítěte a poškozeného
- se škůdcem nahradí škodu i ten, kdo nad ním zanedbal náležitý dohled
- není-li škůdce povinen k náhradě, nahradí poškozenému škodu ten, kdo nad škůdcem zanedbal dohled

trestní způsobilost

- od 15 let
- do 18 let – Zákon o soudnictví ve věcech mládeže

Prvky právních vztahů

2) Právnícké osoby

- uměle vytvořené subjekty, které v právních vztazích vystupují jako lidé, ale jednají za ně lidé (statutární orgán)
- PO vzniká zápisem do veřejného rejstříku nebo jiného registru (např. obchodní rejstřík)
- od tohoto okamžiku má jak pasivní, tak aktivní stránku způsobilosti
- od r. 2012 mají i trestní způsobilost
- jsou jimi třeba sdružení FO nebo PO (obchodní společnosti, spolky,...); účelová sdružení majetku, jednotky územní samosprávy, ...

Prvky právních vztahů

3) Stát

- je považován za veřejnoprávní korporaci
- je tvůrcem práva
- může také vstoupit do právních vztahů
- za stát jednájí státní orgány

Prvky právních vztahů

OBJEKT (předmět)

- všechny ovladatelné přírodní a lidské síly
- dělení
 - **věci** – movité (nejsou pevně spojeny se zemí), nemovité (jsou pevně spojeny se zemí)
 - *součást věci* – to, co nelze od věci oddělit, aniž by byla poškozena hospodářská podstata (např. motor auta)
 - *příslušenství věci* – lze jej od věci oddělit a používat ho samostatně (např. rezerva u auta)
 - výsledky tvůrčí duševní činnosti – umělecká díla, vynálezy, ...
 - hodnoty lid. osobnosti – život, zdraví, čest, ...
 - chování a jeho výsledky – typ služby, podání zprávy, ...
 - hmotné objekty, které jsou živými tkáněmi – transplantát, ... (nejsou to věci)

Prvky právních vztahů

OBSAH

- obsahem právních vztahů jsou práva a povinnosti jeho účastníků:
 - něco konat (uzavřít smlouvu, péče o dítě)
 - něco dát (předat předmět kupní smlouvy)
 - něčeho se zdržet (nekouřit, nepít)
 - něco strpět (umožnit domovní prohlídku)

Právní jednání

- projev vůle směřující ke vzniku těch práv a povinností, které právní předpisy s takovým projevem spojují
- práva a povinnosti jsou předpokládány v právních normách
- skládá se ze dvou částí:
 - **vůle** - vnitřní psychický stav jednajícího člověka k zamyšleným právním následkům
 - **projev vůle** – vnější vyjádření vnitřní vůle, které je adresováno subjektům (tento projev vůle je těmto subjektům rozpoznatelný)
 - projev vůle může být učiněn jakýmkoliv způsobem (výslovně i mlčky)
 - umožní rozpoznání obsahu vůle subjektům, kterým je adresován

Náležitosti právního jednání

1) náležitosti subjektu

- ⇒ předpokladem způsobilosti subjektů činit právní jednání je právní subjektivita
- 1. způsobilost k právům a povinnostem
- 2. způsobilost k právnímu jednání – svéprávnost

Náležitosti právního jednání

2) náležitosti vůle

- **skutečná** – musí fakticky existovat
- **svobodná** – nesmí být deformována působením vnějších vlivů (např. jednání v tísní), svoboda vůle je vyloučena při působení těchto okolností: fyzické násilí, bezprávná vyhrůžka, tíseň
- **vážná** – jednající musí chtít způsobit následky, které s sebou práv. úkon přináší (opakem je jednání v žertu – jednající nechce způsobit následky)
- **prostá omylu** – nesmí být učiněna pod vlivem omylu

Náležitosti právního jednání

3) náležitosti **projevu** vůle - vnější vyjádření vnitřní vůle

- **srozumitelnost** – strany rozumí obsahu tohoto práv. úkonu (není důl., že obsah není srozumitelný třetím osobám)
- **určitost** – konkrétně jsou vymezeny znaky práv. úkonu; neurčitý projev je srozumitelný po výrazové stránce, ale jeho obsah není určitý (může týkal užití terminologie, např. návrh na „přenechání“ určité věci)
- **forma** – dohodnutá (smluvní) – *relativní neplatnost*; nebo zákonná (daná zákonem) – *absolutní neplatnost*

Náležitosti právního jednání

4) náležitosti předmětu

- **možný** – fakticky možná jeho realizace (např. nelze obchodovat s modrým z nebe)
- **dovolený** – práv. předpisy musí umožňovat nakládání s takovým předmětem (je povoleno vše, co není zakázáno)

Neplatnost právního jednání

absolutní neplatnost

- přichází ze zákona
- bez ohledu jednajících stran práv. úkon je prohlášen za absolutně neplatný
 - právní jednání je neplatné od počátku
 - soud k němu přihlíží automaticky
- *Neplatné je právní jednání, které se přičí dobrým mravům, jakož i právní jednání, které odporuje zákonu, pokud to smysl a účel zákona vyžaduje.*
- *Neplatné je právní jednání, pokud má být podle něho plněno něco nemožného.*

Neplatnost právního jednání

relativní neplatnost

- právní jednání je neplatné pro nedostatek méně závažné skutečnosti, která je předpokládána
- na toto jednání je pohlíženo jako na platné, je neplatné, až když se jedna strana dovolá neplatnosti
- soud k neplatnosti přihlédne jen na návrh
- existují 2 varianty řešení
 - strany se dohodou a napraví (konvalidují) stav
 - jednání je považováno za neplatné od okamžiku namítnutí